

Oleh Behen

**Działalność Greckokatolickiego Teologicznego Towarzystwa Naukowego
we Lwowie (1923-1939)**

Niniejszy artykuł wyjaśnia proces powstania, działalności i upadku greckokatolickiego Teologicznego Towarzystwa Naukowego (dalej TTN) we Lwowie w latach 1923-1939. Przetwarzając go korzystano przeważnie z materiałów czasopism „Bohoslovia” (Lwów, 1923-1939) i „Nyva” (Lwów, 1923-1939). W oparciu o te czasopisma można przestrzegać wydarzenia związane z działalnością Towarzystwa. Odnalezione w zbiorach biblioteki Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego sprawozdanie Teologicznego Towarzystwa Naukowego z pierwszych dziesięciu lat działalności pod tytułem “Teologiczne Towarzystwo Naukowe we Lwowie w pierwszym dziesięcioleciu swego istnienia (1923-1933),” (Lwów 1934), oraz książka autorstwa ks. dr J. Slipego “Teologiczne Towarzystwo Naukowe i jego statuty,” (Lwów 1924), rozszerzyły i dopełniły wiedzę o prace Towarzystwa. Wykorzystane materiały z niektórych artykułów dotyczących Akademii Teologicznej i ks. dr J. Slipego (późniejszego Patriarchy Kościoła Greckokatolickiego), uzupełniły obraz rozwoju Towarzystwa do 1939 roku. Intencją tego opracowania jest także zaznajomienie polskiego czytelnika z historią Kościoła Greckokatolickiego i jego instytucjami naukowymi w czasach II Rzeczypospolitej, na obszarze jej południowo-wschodnich województw.

Na przełomie XIX i XX wieku narody Europy Środkowo-Wschodniej, pomimo trudnych warunków, starały się rozwijać własne towarzystwa społeczne, naukowe, ekonomiczne a także teologiczne, widząc w nich możliwość samorealizacji. Sfera działalności takich towarzystw obejmowała troskę o rozwój własnej kultury, ochronę tradycji, wszechstronny rozwój nauki i środowisk intelektualnych. Na takie wyzwania czasu aktywnie reagowali również Ukraińcy w Galicji Wschodniej.

Połowa XIX wieku rozpoczęła się rewolucją we Francji i Wiosną Ludów w imperium Habsburgów, co doprowadziło do zniesienia pańszczyzny (1848) oraz do ożywienia życia polityczno-religijnego wśród galicyjskich Ukraińców. Duchowieństwo, stanowiące w tym czasie większą część inteligencji, było inicjatorem i przewodziło narodowemu odrodzeniu Ukraińców w Galicji Wsch.. Zainteresowanie kulturowymi aspektami problematyki narodowej widoczne było

w wielu miastach, ale centrum takich badań stał się Lwów. Dla przeważającej warstwy ukraińskiego społeczeństwa galicyjskiego Wiosna Ludów 1848 roku była szczególnym impulsem i okazją do formowania i zakładania instytucji narodowych.¹

W tym czasie zauważalna jest aktywność działaczy kościelnych niemal we wszystkich ruchach społeczno-politycznych². Tego typu działalność doprowadziła do założenia w 1873 roku Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki (TNSz) we Lwowie. Założenie TNSz było po części odpowiedzią na agresywną politykę rosyjską na środkowo-wschodnich ziemiach Ukrainy³.

TNSz było instytucją świecką i dlatego nie koncentrowało się szczególnie na studiach teologicznych, lub kościelnych. Episkopat Kościoła Greckokatolickiego, dostrzegając potrzebę badań teologicznych, bezustannie próbował założyć podwaliny nowej instytucji, która w perspektywie mogłaby przekształcić się w uczelnię teologiczną.

Kościół Greckokatolicki należał do największych spośród Wschodnich Kościołów Wschodnich. Niestety, aż do XX wieku, nie utworzył własnej szkoły teologicznej. Większość prób osiągnięcia tego celu, aż do początku XX wieku, kończyła się niepowodzeniem. Były tego oczywiste przyczyny: brak kadr, szczególnie odpowiednio wykształconych teologów i brak zaplecza materialnego. Istniejące we Lwowie Seminarium Duchowne nie mogło zabezpieczyć wszystkich ówczesnych potrzeb Kościoła.

Na początku XX wieku Kościół Greckokatolicki staje wobec konieczności znalezienia nowych rozwiązań w sferze badań naukowych. Zmiany, które wyprowadziły Kościół na jakościowo nowy poziom teologiczny powiązane są z osobą metropolity Halickiego Andrzeja Szeptyckiego i z osobą jego następcy ks. dr J. Slipego, który owocnie kontynuował dzieło wielkiego poprzednika. Te dwie osobistości wobec niesprzyjających okoliczności stają się ojcami Kościoła Greckokatolickiego i ojcami ukraińskiej nauki teologicznej. Zaangażowanie i upór, z jakim pracowali ci dwaj hierarchowie, zasługuje na szczególną uwagę. Dzięki tym duchownym przywódcom Kościół wychodzi na jakościowo nowy poziom, nie tylko w kraju, ale też i za granicą. Rozwój nauki i oświaty był głównym celem działań metropolity Andrzeja Szeptyckiego, który jak nikt inny rozumiał konieczność stworzenia na elity naukowej.

Potrzeba stworzenia naukowego centrum teologicznego była podyktowana także

¹ Субтельний О., Україна: історія, Київ, 1993, s. 221.

² 2 maja 1848 roku we Lwowie utworzono Główną Ruską Radę, czele, której stanął biskup Jachymowycz; liczyła ona 66 członków, większość z nich była duchownymi Kościoła Greckokatolickiego.

³ о. Софрон Мудрий. Нарис історії Церкви в Україні. Рим. 1995, s. 325.

względnymi praktycznymi⁴. Jak wiadomo XX wiek rozpoczął się zapowiedziami różnorodnych zmian i kataklizmów. Pierwsza wojna światowa zmieniła wszelkie wyobrażenia o ludzkich możliwościach, ukazała moralny upadek człowieczeństwa. Życie w powojennej Galicji Wsch. także przyniosło poważne zmiany w sferze duchowej, które w ten czy inny sposób dotyczyły działalności Kościoła. Powstało zapotrzebowanie na wykształcone kadry.

Na początku lat 20-tych XX stulecia, dzięki wysiłkom Episkopatu, Kościół Greckokatolicki mógł już liczyć na pewną grupę teologów (naukowców), którzy zdobyli wykształcenie za granicą, bądź w polskich ośrodkach akademickich i mogli w sposób twórczy włączyć się w działalność naukową.

Episkopat twierdził, że celem nowopowstałej instytucji naukowej będzie nie tylko kształcenie i badania naukowe, ale też szerzenie głównych prawd wiary wśród całego społeczeństwa ukraińskiego. A więc przyszła instytucja miała by nie tylko pracować nad problemami naukowymi, ale również zajmować się apostołstwem pośród świeckich. Największym pragnieniem Episkopatu Kościoła Greckokatolickiego było wychowanie własnej inteligencji katolickiej, i jak można zauważyć, robił on wszystko by o ten cel osiągnąć.

Powstanie Teologicznego Towarzystwa Naukowego we Lwowie wiąże się ze zjazdem profesorów trzech greckokatolickich Seminariów Duchownych - Lwowskiego, Przemyskiego i Stanisławowskiego, który odbył się w dniach 29-30 września 1922 roku we Lwowie⁵. Nie ma zbyt wielu informacji dotyczących tego zjazdu, ponieważ większość dokumentów zaginęła. Dostępne są tylko skąpe doniesienia drukowane w czasopismach "Bohoslovia" i "Nyva". Czasopismo "Bohoslovia" pisało o zjeździe m. in: "Aby zorganizować nasze środowisko teologiczne, zwołano we Lwowie dnia 29 września 1922 roku, staraniem ks. dr T. Hałaszczyńskiego, rektora Greckokatolickiego Seminarium Duchownego, zjazd profesorów teologii..."⁶. O uczestnikach zjazdu też niewiele wiadomo. Ogólna liczba obecnych nie przewyższała 17 osób, 13 było ze Lwowa, 2 z Przemyśla i 2 ze Stanisławowa.⁷

W czasie pierwszych posiedzeń do prezydium zjazdu wybrano trzy osoby: ks. dr H. Łakotę, ks. dr I. Łatyszewskiego i ks. dr I. Buczka. Wszyscy członkowie prezydium byli

⁴ Пелікан Я., Ісповідник віри між Сходом і Заходом. Портрет українського кардинала Йосифа Сліпого, Кіјів, 1994, s. 168.

⁵ Музичка І., Початки української богословської науки в двадцятому столітті і Блаженіший Патріарх Йосиф, Рzym, 1978, s. 84.

⁶ "Богословія", 1923, t. I, ks. 1, s. 91.

⁷ Тамże, s. 91

przedstawicielami trzech diecezji Kościoła Greckokatolickiego⁸.

Przedmiotem następnych posiedzeń były trzy ważne sprawy, od których księża profesorowie pragnęli rozpocząć w przyszłości swą pracę:

1. Stworzenie Teologicznego Towarzystwa, albo wyższej uczelni - Akademii.
2. Ułożenie jednolitego programu nauczania dla wszystkich Seminariów Kościoła Greckokatolickiego.
3. Zainicjowanie wydania naukowego czasopisma teologicznego⁹.

Specjalna komisja miała opracować statut Towarzystwa, nie był on bowiem jeszcze gotowy w czasie obrad zjazdu. Zjazd zakończył się 30.09.1922, po czym komisja ta rozpoczęła swą pracę.¹⁰

W czasie opracowywania statutu i rejestracji TTN, ks. J. Slipy zainicjował powstanie nowego czasopisma o nazwie "Bohoslovia." Komisja wydawnicza, powołana na zjeździe profesorów w 1922 roku, od razu przystąpiła do pracy nad wydaniem czasopisma, które miało stać się organem TTN. Dlatego ukazanie się czasopisma mogło przyspieszyć powstanie samego Towarzystwa. W skład pierwszego kolegium redakcyjnego weszli: ks. dr Buczko, ks. dr Łewycki i ks. dr Slipy (został pierwszym redaktorem "Bohoslovia")¹¹.

Z tego wynika, że czasopismo było pomyślane jako poważny organ naukowy, mający stanowić główne źródło informacji¹². W zamierzeniach, pod względem treści i jakości publikacji nie powinno było odbiegać od analogicznych zachodnich czasopism teologicznych. Komisja wydawnicza wzorowała się zarówno na niemieckich jak i na polskich czasopismach katolickich, biorąc pod uwagę aktywną działalność w tej sferze Episkopatu łańciskiego¹³. W okresie międzywojennym dochodzi do zbliżenia i współpracy między biskupami obu obrządków¹⁴.

Pierwszy numer "Bohoslovia" wyszedł w kwietniu 1923 roku. Większość ukraińskiej prasy w Galicji Wsch. uznała ukazanie się czasopisma za ważny fakt w życiu społecznym i naukowym grekokatolików. Czasopismo było oceniano wysoko. Można nawet stwierdzić, że w

⁸ Tamże, s. 85 – 86.

⁹ Музичка І., Початки української богословської науки в двадцятому столітті і Блаженіший Патріарх Йосиф, Рzym, 1978, s. 89-90.

¹⁰ Tamże, s. 89.

¹¹ Tamże, s. 90.

¹² Твори Кир Йосифа Верховного Архиепископа і Кардинала, т. III- IV, Рzym, 1970, s. 256.

¹³ Chodzie o działalność polskich biskupów A. Nowaka, K.J. Fischera, J.S. Pilczara, F. Lisowkiego i arcybiskupów J. Bilczewskiego, B. Twardowskiego, A. Sapiehi.

¹⁴ Krochmal A., Konflikt czy współpraca? Relacje między duchowieństwem łańciskim i grekokatolickim w diecezji przemyskiej w latach 1918-1939, Lublin, 2001, s. 119-124.

tym czasie, było to przedsięwzięcie na wysokim poziomie, zakładano, że zainteresować ówczesnych intelektualistów.

Dla Kościoła Greckokatolickiego finansowanie jakichkolwiek projektów stanowiło poważny problem. Te trudności nie ominęły TTN i „Bohoslovia.” Obydwie instytucje nieustannie borykały się z trudnościami finansowymi, które negatywnie odbiły się na pracy naukowej i wydawniczej. Na przykład, ukazanie się pierwszego numeru czasopisma sfinansował rektor Seminarium ks. dr T. Hałaszczyński¹⁵, gdyż mimo wysiłków nie udało się znaleźć odpowiednich środków. Informację o tym można znaleźć w krótkim podziękowaniu opublikowanym na łamach „Bohoslovia.”¹⁶ Rozwój TTN i „Bohoslovia” uzależniono od darowizn. Każdy mógł ofiarować dowolną sumę na działalność naukową struktur Kościoła. Okazało się, że było to jedno z najlepszych rozwiązań tej trudnej sytuacji, dzięki temu mogły istnieć i rozwijać się instytucje kościelne.

Kwartalnik „Bohoslovia” wychodził regularnie i był jedynym ukraińskim czasopismem teologicznym wydawanym bez przerwy przez 16 lat. „Bohoslovia” liczyła 96 stron, chociaż w szczególnie trudnych latach ilość stron zmniejszano do 80, co i tak dawało możliwość drukowania nawet bardzo obszernych prac naukowych¹⁷. Zawartość każdego numeru stanowiły oryginalne prace i artykuły. Z czasem najciekawsze z opracowań publikowano w postaci książek.

Wydawanie kwartalnika zostało przerwane wraz z przyjściem na tereny Galicji Wsch. władzy radzieckiej (1939)¹⁸. Zaprzestano wówczas druku wszystkich periodyków greckokatolickich: „Dobryj Pastyr” (Przemyśl, Stanisławów 1931-1939), „Katołyćka Akcja” (Lwów 1931-1939), „Meta” (Lwów 1931-1939) „Nyva”, (Lwów, 1916-1939), a także, wspomniano, „Bohoslovia” (Lwów 1923-1939) i inne¹⁹.

W nowej rzeczywistości, pomimo sprzeciwu, jaki stawiał Episkopat Kościoła Greckokatolickiego, władza ateistyczna zrobiła wszystko, by zlikwidować prasę religijną. Świadczy o tym choćby fakt zniszczenia w drukarni „Biblos” (we Lwowie) kolejnego

¹⁵ Trzeba wziąć pod uwagę, że w 1923 roku wydanie jednego numeru czasopisma „Bohoslovia” wynosiło około 700 dolarów USA.

¹⁶ „Богословія”, 1923 рік, т. I, кс. 2, s. 184.

¹⁷ Янів В., Нарис історії Богословського Наукового Товариства.// Наукові записки УВУ 1967– 68, Монахiум-Рзум-Рагуз, 1969, № 9-10, s. 176.

¹⁸ Кравчук А., Соціальне вчення і діяльність Митрополита Андрея Шептицького (вересень 1939-червень 1941 рр.) // Записки НТШ, Львів, 1994, т. ССХХVІІІ, s. 309-342.

¹⁹ Кравчук А., Індекс української католицької періодики Галичини 1871-1942, Львів, 2000, s. 5.

przygotowanego do druku numeru "Bohoslovia"²⁰. Jeszcze na kilka miesięcy przed okupacją radziecką w 1939 roku wyszedł ostatni (XVII) numer "Bohoslovia."²¹

Podsumowując należy zaznaczyć, że TTN w okresie przedwojennym wydało 16 roczników "Bohoslovia," 45 książek, 13 tomów "Prac TTN" i 2 książki poza seriami. 56 artykułów w "Bohoslovii" poświęcono historii Kościoła Greckokatolickiego, oraz ukazało się 28 szkiców o tematyce teologicznej. Na łamach "Bohoslovia" opracowano także i przedyskutowano 57 też dotyczących różnych aktualnych problemów. Zrecenzowano 276 prac z różnych dziedzin nauki²².

Wracając do historii Towarzystwa, trzeba powiedzieć, że Założycielskie Zebranie Powszechne TTN odbyło się w Lwowskim Seminarium 16.12.1923 roku. Obecne były na nim 23 osoby, 4 osoby, które nie mogły stawić się osobiście, przysłały swoje aprobujące głosy listownie. Zatem założycielami TTN było 27 osób. Sprawozdanie z Założycielskiego Zebrania Powszechnego TTN opublikowano w "Bohoslovii" t. II, 1924, s. 84.

Założyciele byli przedstawicielami następujących diecezji Kościoła Greckokatolickiego:

- Lwowska - 21 osób,
- Przemyska - 1,
- Stanisławowska - 1,

W tym przedstawiciele zgromadzeń zakonnych:

- o.o. Bazylianie - 5,
- o.o. Studyci - 1²³.

Założycielskie Zebranie Powszechne TTN zakończyło się wyborem Rady TTN.

Struktura TTN wyglądała następująco:

1. Przewodniczący Towarzystwa,
2. Czterej kierownicy sekcji Towarzystwa,
3. Sekretarz,
4. Delegat Kurii Metropolitalnej,
5. Dziekan ukraińskiego wydziału teologicznego,
6. Dyrektor biblioteki Towarzystwa,

²⁰ "Богословія", 1939-1942 rok, t. XVII-XX, ks. 2-4, s. 93

²¹ Янів В., Нарис історії Богословського Наукового Товариства.// Наукові записки УВУ 1967– 68, Monachium-Rzym-Paryż, 1969, № 9-10, s. 178.

²² "Богословія", 1939-1942 rok, t. XVII-XX, ks. 2-4, s. 91

²³ "Богословія", 1924 rok, t. II, ks. 1 s. 84.

7. Księgowy Towarzystwa.

Do Rady Towarzystwa wchodziło 10 osób²⁴.

Tak się stało, że komisja, która miała opracować statut Towarzystwa, nie zdążyła tego zrobić do czasu Zebrania Założycielskiego, dlatego opracowanie dokumentu powierzono ks. dr J. Slipemu²⁵.

Statut TTN określał również wewnętrzną strukturę Towarzystwa, które miało składać się z różnych sekcji naukowych. Na Zebraniu przyjęto postanowienie o stworzeniu czterech sekcji: biblijnej, filozoficzno - dogmatycznej, pastoralnej, historyczno - prawniczej, powołano także członków tych podstruktur.

Odpowiednio sekcje liczyły:

1. Biblijna - 2 członków,
2. Filozoficzno - dogmatyczna - 3 członków,
3. Historyczno - prawnicza - 6 członków,
4. Pastoralna - 6 członków²⁶.

Ważnym wsparciem moralnym było zaaprobowanie działalności Towarzystwa 23 sierpnia 1926 roku i czasopisma "Bohoslovia" 27 lipca 1927 roku przez Stolicę Apostolską w postaci pisemnego błogosławieństwa Ojca Świętego Piusa XI. Pierwszy dokument był adresowany do metropolity Andrzeja Szeptyckiego - Greckokatolickiego Arcybiskupa we Lwowie. Dokument zarejestrowany w Kongregacji Kościołów Wschodnich pod numerem 19664/24 był napisany po włosku. Czasopismo "Bohoslovia" podaje jego ukraińskie tłumaczenie w IV tomie na 341 stronie z 1926 roku²⁷.

Przez pierwsze sześć lat działalności, pomimo trudności finansowych, TTN miało stosunkowo wiele osiągnięć. Towarzystwo wydało 7 roczników "Bohoslovia" i 7 tomów "Prac TTN. Wraz z powstaniem w 1928 roku wyższej uczelni - Akademii Teologicznej we Lwowie, TTN przekazało wydawanie tzw. "Prac" Akademii, zostawiając za sobą wydawanie "Bohoslovia"²⁸.

Istotne znaczenie miały prace w sekcjach, które później były drukowane w postaci artykułów naukowych i referatów. Oczywiście, wszystkie te prace publikowała "Bohoslovia."

²⁴ о д-р Й. Сліпий. Богословське Наукове Товариство і його статуту. Lwów, 1924. § 23.

²⁵ Там же, s. 19

²⁶ "Богословія", 1924, т. II, кс. 1, s. 85.

²⁷ "Богословія", 1926, т. IV, кс. 2, s. 341.

²⁸ "Богословія", 1929, т. VI, кс. 4, s. 261-262.

W latach trzydziestych TTN brało aktywny udział w organizacji Wieczorów Akademickich dla świeckich wiernych, przeprowadzało ciekawe spotkania z galicyjską inteligencją pod hasłem “O katolicki światopogląd.”²⁹ Należy szczególnie podkreślić, że TTN miało za cel wychowanie inteligencji katolickiej. Misję tę częściowo spełniła Akademia Teologiczna, ale jeszcze dość długo po jej utworzeniu TTN było głównym pomysłodawcą wielu inicjatyw.

Episkopat Kościoła Greckokatolickiego uważał Wieczory Akademickie za formę apostołatu świeckich. Należy podkreślić, że akcje tego rodzaju bardzo pozytywnie wpływały na wzrost popularności i autorytetu Kościoła. Jak widać, spektrum działalności zainteresowań Towarzystwa było dość szerokie, a cele bardzo ambitne.

Interesującym jest fakt, że Towarzystwo wyszło poza granice Galicji Wsch. i w 1929 roku otworzyło filię w kolegium ukraińskim w Rzymie. Należy przyznać, że tak dotąd nic nie wiadomo o działalności tej filii, poza tym, że pracowali tam dwaj korespondenci - ks. Mikołaj Bratko i ks. Włodzimierz Furykewicz. Prawdopodobnie po kilku latach działalności filia w ogóle przestała istnieć³⁰. W 1936 roku TTN zorganizowało “Zjazd Unijny”³¹ z okazji 300-lecia śmierci metropolity Józefa Rutskiego³².

Jeszcze w czasie zjazdu profesorów (1922 r.) wynikła inicjatywa powstania biblioteki TTN. Ks. J. Slipy wspierał jej rozbudowę jeszcze przed oficjalnym utworzeniem TTN. Już na pierwszym zjeździe w 1923 roku ks. J. Slipy poinformował, że księgozbiór wzbogacono o 562 tomy książek i kilka rękopisów z XVI i XVII wieku. Przy aktywnej pomocy duchowieństwa w krótkim czasie stała się znaczącą instytucją pośród innych bibliotek Lwowa³³.

Biblioteka TTN współpracowała z 12 ukraińskimi, 4 białoruskimi, 11 polskimi i 30 zagranicznymi wydawnictwami. W 1925 roku czytelnia periodyków była jedną z najlepszych w tym czasie we Lwowie. Znajdowały się w niej liczne komplety czasopism: 71 ukraińskich, 10

²⁹ Ісаїв І., За католицький світогляд.// Дзвони, Львів, 1995, s. 350-353.

³⁰ о. д-р Лев Глинка, д-р Константин Чехович, Богословське Наукове Товариство у Львові в першій десятиліттю свого існування (1923-1933), Накладом Товариства, Львів, 1934, s. 29.

³¹ Унійний з'їзд у Львові. в ред. о. В. Кучабський. Львів, 1938, s. 30.

³² Greckokatolicki Metropolita Józef Rutski (1614–1637). Urodzony 1573 roku we wsi Ruta, około miasta Nowogorodok, na Białorusi. Skończył studia teologiczne w Rzymie, doktor filozofii. 1607 roku zakonnik klasztoru Świętej Trojce w Wilnie. Walczył za ideały Unii i Kościół Unijny. 1611 roku biskup Halicki. Wprowadza reformę życia zakonnego Kościoła Unijnego. Z 1614 roku metropolita Kijowski Kościoła Unijnego. Fundator w 1617 roku orderu ojców Bazylianów. Zmarł 5 lutego 1637 roku.

³³ о. д-р Лев Глинка, д-р Константин Чехович, Богословське Наукове Товариство у Львові в першій десятиліттю свого існування (1923-1933), Накладом Товариства, Львів, 1934, s. 11.

rosyjskich, 22 polskie, 8 niemieckich, 3 włoskie, 5 francuskich, 2 angielskie, 1 holenderski, 8 łańcińskich, 7 czeskich, 6 serbskich i 4 białoruskie³⁴. W 1939 roku biblioteka liczyła 12000 tomów książek oraz 500 rękopisów i starodruków³⁵.

W latach 1923-1942 TTN liczyło 236 członków wszystkich kategorii określonych w statucie, w tym 17 świeckich, co stanowiło 7 % ogólnej liczby³⁶. Honorowym członkiem TTN od 1926 roku był metropolita Andrzej Szeptycki (29.07.1865-01.11.1944).

O ostatnim przed wybuchem II wojny światowej Zebraniu TTN mówi tylko krótka notatka w czasopiśmie „Nyva” z lutego 1939 roku. W ostatnim zebraniu brało udział około 30 osób, przeważnie ze Lwowa i okolic³⁷.

W związku z początkiem inwazji radziecko-niemieckiej, dokonał się podział Polski, który odpowiadał warunkom tajnej ugody Molotowa i Ribbentropa³⁸. W połowie października 1939 roku Kościół Greckokatolicki podzielono na dwie części. Archidiecezja Lwowska, Diecezja Stanisławowska i znaczna część Diecezji Przemyskiej były okupowane przez wojsko radzieckie, a zachodnia część Diecezji Przemyskiej wraz z Apostolską Administracją Łemkowszczyzny podlegały okupacji niemieckiej. Kościół znalazł się w bardzo ciężkiej sytuacji³⁹.

Wybuch II wojny światowej był początkiem trudnych prób nie tylko dla członków Towarzystwa, ale i dla jego dorobku. W wojennym ogniu spłonęły pieczołowicie zbierane materiały.

W czasie okupacji radzieckiej TTN zaprzestało swej działalności, i tylko dzięki staraniom Przewodniczącego Towarzystwa ks. dr J. Slipego wznowiło pracę na jakiś czas w latach 1941-1942. W okresie okupacji niemieckiej wydano tylko jeden numer czasopisma „Bohoslovia.” W celu zachowania ciągłości opatrzone go datą 1939-1942⁴⁰.

Powtórne przyjście Armii Czerwonej do Galicji Wsch. ostatecznie przekreśliło wszelkie próby odrodzenia tego, co było stracone. W pierwszych dniach reżimu wprowadzono politykę

³⁴ „Богословія”, 1939-1942, t. XVII-XX, ks. 2-4, s. 91-92.

³⁵ Tamże, s. 91-93.

³⁶ Янів В., Нарис історії Богословського Наукового товариства. // Наукові записки УВУ 1967-68, Monachium-Rzym-Paryż, 1969, № 9-10., s. 153.

³⁷ Збори БНТ. Нива, 1939. Р. 34. nr. 2. s. 78.

³⁸ Литвин М.Р., Луцький О.І., Науменко К.Є., 1939. Західні землі України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, 1999, s. 152.

³⁹ Рудницька М., Західна Україна під більшовиками. IX.1939-VI.1941, Наукове товариство ім. Шевченка в Америці, Nowy Jork, 1985, s. 80.

⁴⁰ Янів В., Нарис історії Богословського Наукового Товариства. // Наукові записки УВУ 1967-68, Monachium-Rzym-Paryż, 1969, № 9-10, s. 136.

silnej ręki wobec jakichkolwiek niezależnych organizacji. Oznaczało to likwidację wszystkich towarzystw. Życie społeczne w Galicji Wsch. na pewien czas całkowicie zamarło.

11 kwietnia 1945 roku władza radziecka przeprowadza masowe areszty wśród duchowieństwa Kościoła Greckokatolickiego. Zaaresztowano wszystkich biskupów greckokatolickich, w tym i ówczesnego Przewodniczącego TTN metropolitę dr J. Slipego⁴¹. Rok od tego wydarzenia na mocy decyzji Pseudo-soboru⁴² (1946 r.) we Lwowie, Kościół Greckokatolicki przestaje istnieć⁴³. Większość duchowieństwa i świeckich wiernych przechodzi do podziemia, gdzie powstają tajne wspólnoty życia duchowego.

Podsumowując dorobek TTN warto zaznaczyć, że po raz pierwszy Kościołowi Greckokatolickiemu udało się zebrać wszystkich naukowców razem w obliczu wielkiego przedsięwzięcia i skonsolidować ich siły dla nowych badań. Towarzystwo stało się silnym ośrodkiem teologicznym, którego działalność nie tylko nie ograniczała się do jednego miasta, ale wykraczała poza granice państwa. O zaistnieniu TTN na arenie międzynarodowej świadczy także aktywny udział członków Towarzystwa w wielu konferencjach i zjazdach za granicą⁴⁴. TTN, które powstawało w trudnych warunkach po pierwszej wojnie, w ciągu dwóch dziesięcioleci miało wiele osiągnięć naukowych, które można nazwać odrodzeniem ukraińskiej nauki teologicznej.

TTN zyskało sławę dzięki działalności wydawniczej. Publikacji periodyków i książek Towarzystwo zawdzięcza czołowe miejsce w życiu naukowym Galicji Wsch..

Aktywna działalność wydawnicza, pomimo trudności finansowych, stawia Towarzystwo w dobrym świetle. Czasopismo "Bohoslovia" stało się wiodącym pismem teologicznym, na łamach którego drukowano prace ukraińskich i zagranicznych teologów. Publikacja prac z zakresu teologii wzbogaciła ukraińską literaturę chrześcijańską i narodową.

Największym osiągnięciem TTN było utworzenie Lwowskiej Akademii Teologicznej. To właśnie Akademia, obok działalności wydawniczej, była głównym celem pracy Towarzystwa w pierwszych latach jego istnienia. 22 lutego 1928 roku metropolita Andrzej Szeptycki wydał rozporządzenie, w którym obwieszczał społeczeństwu utworzenie we Lwowie Akademii

⁴¹ Пекар А., ЧСВВ, Ісповідники віри нашої сучасности: причинок до мартиролага Української Католицької Церкви під совітами, wyd. oo. Василян, Toronto-Rzym, 1982, s. 51.

⁴² Lwowski Pseudo-sobor (1946) skasował Unie Brzeską z 1596 roku, oderwał Kościół Greckokatolicki od Kościoła Katolickiego (Rzymu), złączył Kościół Greckokatolicki z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym w Związku Radzieckim.

⁴³ о. Софрон Мудрий. Нарис історії Церкви в Україні. Рzym. 1995, s. 369.

⁴⁴ Metropolita Andrzej Szeptycki i członkowie TTN brali aktywny udział w Welgradskich Zjazdach 1924, 1927.

Teologicznej⁴⁵. Jak można zauważyć, praca TTN w latach 1923-1928 zakończyła się wszechstronnym sukcesem. Warto zaznaczyć, że właśnie ks. J. Slipy poświęcał najwięcej uwagi działalności naukowej. W trakcie istnienia TTN piastował kilka urzędów: był redaktorem „Bohoslovia”, dyrektorem biblioteki TTN i przewodniczącym TTN. Ks. J. Slipy już w chwili utworzenia TTN mówił o tym, że Kościół Greckokatolicki powinien mieć swój głos w Kościele Powszechnym, szczególnie w sprawach, które nie dotyczą zachodniego świata teologicznego. Właśnie dzięki niemu TTN otrzymało swój pierwszy statut⁴⁶ oraz osiągnęło największy rozwój.

Ze sprawozdań TTN wynika, że prawie każdy rok istnienia Towarzystwa kończył się wielkim finansowym deficytem, często przewyższającym roczny dochód⁴⁷. Można jedynie podziwiać ofiarnością członków Towarzystwa, którzy w większości pracowali nieodpłatnie, zrzekając się honorariów i wynagrodzenia za pracę.

Oczywiście, TTN nie mogłoby istnieć bez ciągłej pomocy metropolity Andrzeja Szeptyckiego który duchowo, moralnie i finansowo wspierał działalność Towarzystwa, nawet wówczas, gdy w najcięższym okresie, nieuniknione wydawało się bankructwo TTN, metropolita ofiarnie spieszył z pomocą materialną.

Oczywiście osiągnięcia Towarzystwa to nie tylko zasługa pojedynczych osób, ale także praca całego zespołu naukowców, którzy przyczynili się do rozwoju myśli teologicznej w Galicji Wsch.. Bez wątplenia TTN było jednym z najbardziej udanych przedsięwzięć Kościoła Greckokatolickiego. Ta inicjatywa pozwoliła na konsolidację elity naukowej. Owocna praca TTN w przeciągu dwudziestu lat była dla wielu późniejszych młodych naukowców impulsem do pracy badawczej, co pozwoliło zachować pewną ciągłość historyczną.

⁴⁵ Світильник істини: джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові, 1928-1929-1944/ опр. П. Сениця, cz. 1, Toronto-Czikago, 1973, s. 41.

⁴⁶ Jak już wspomiano ks. J. Slipy był autorem pierwszego statutu TTN i opublikował go w książce: Богословське Наукове Товариство і його статути, Lwów, 1924. Po odnowieniu TTN w Rzymie (1960) zatwierdzony był nowy statut Towarzystwa, który częściowo odróżniał się od statutu TTN z lat 1923-1939. Statut był opublikowany w książce: Українське Богословське Наукове Товариство: статут, Rzym, 1960.

⁴⁷ о. д-р Лев Глинка, д-р Константин Чехович, Богословське Наукове Товариство у Львові в першій десятиліттю свого існування (1923-1933), Накладом Товариства, Lwów, 1934, s. 29 – 30.